

Sinema Teorisine Giriş - Robert Stam

İnceleyen: Eda Arısoy

Sinema Teorisine Giriş

Yazar: Robert Stam

Kitabın Özgün Adı: Film Theory: An Introduction

Çeviren: Selda Salman & Çiğdem Asatekin

Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000, 384 s.

ISBN: 978-975-539-845-7

New York Üniversitesi, Sinema Çalışmaları Bölümünde öğretim görevlisi olan Robert Stam, sinema ve kültürlerarası yaptığı çalışmalarla adından söz ettiren bir akademisyendir. 2000 yılında, "Sinema Teorisine Giriş" adlı eserinin öncesinde, 1992-1999 yılları arasında, sinema ve sinema kültürünün çok sesliliği ile ilgili kitaplarının yanı sıra sinema teorisine ilişkin farklı yapıtları da dikkat çekmektedir. Yazar, Sinema Teorisine Giriş adlı eserinin öncesinde film kuramlarına bir giriş yapmış olsa bile, bu yapıtını bir kılavuz olarak nitelendirmiştir. Kitap isminde vaat edilen içeriğinde yansıtmak konusunda son dereceli başarılı bir çizgi izlemiştir. Bilhassa, yazarın önceki çalışmalarına bakarak kültürlerarası ve sinemanın çok yönlü yolculuğuna göndermeleri anlamlandırılabilir. Eseri, sinemanın kuramsal kavramlarının, teknik ve sinematografik anlatı yetisiyle, iyi bir harmanlanması olarak görmek de mümkün.

Eser, adından da anlaşılacağı gibi, kavramların ve kuramsal tartışmaların bolca yer aldığı bir içeriğe sahiptir. Yazarın kitap için, kendi deyimiyile "kullanıcı kılavuzu" nitelmesi kitabın sinema teorisine ve sinemanın tarihsel yolculuğuna bakış açısını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu yolculuğa sinemanın başlangıcı ve hatta isimlendirilmelerle başlangıç yapan kitap, son dönem tartışmalarının önemli parçası olan feminist teori, queer teori, postmodern ve postyapısalcı yaklaşımlardan da uzak durmamıştır. Film teorisine ara ara detaylı girişler yaparken, kimi zaman uzakta kalmayı tercih eden tavrı, kitabın ideolojik bir anlatı hedefinden ziyade, ışık tutmayı ön plana aldığı savını destekler niteliktedir. "Sinema Teorisine Giriş" ismi, kitabın okuyucuya aktaracakları konusunda belirleyici çizgilerin olduğu ve teori ile pratiğin ortak bir pencereden sunulacağı ihtimaline hazırlamaktadır. Zira kitabın içine girdiğimizde, adeta bir bilgi bombardımanı ile karşılaşsak bile, kitabın kullanıcı kılavuzu edasından uzaklaşmadığını görüyoruz. Oysaki yazarın samimi bir dille, kendi deneyim ve görüşlerini aktardığı kısımlar okumanın akışını hızlandırırken okuyucunun kendini kitabın bir parçası olarak hissetmesine de olanak tanımaktadır. Kimi teorilere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşırken bile belirli bir mesafeyi başarıyla korumayı ilke edinen yazar, bazı teorileri kendine daha yakın hissettiğini gizlememiştir. Kitap, okuyucusuna teoriler arası bir yolculuk yaptırmaktadır. Yazarın eserde bu vurguyu hissettirmek üzere kurmuş olduğu düzen bu

yolculuğun temel taşlarını oluşturmuştur. Sinema teorilerinin hiçbirini birbirinden ayrı tutmamış, hatta aralarındaki ilişkilendirmenin ve birbirlerinden esinlenmenin, sinema sanatını geliştiren en önemli unsurlardan olduğunu da hissettirmiştir. Yazar teorilerin birbirlerini tarihsel akışta desteklediğini sıkça dile getirmiştir. Sinema teorisinin öncül tartışmalarına yer verirken, sinema sanatının temel beslenme kaynağı olan sinematografik unsurları bu tartışmanın dışında bırakmamıştır. Kitabın genel anlamda kronolojik bir sıra izlememesi, teknik konuların kuramsal ve anlamsal açılımların aralarına yedirilmiş olması okuyanı zaman zaman karışık bir forma sokmaya yeltense de geri toparlamakta hiç gecikmemektedir. Kitapta yer verilmiş olan sinema ve kültürel çalışmaların, yazarın önceki eserlerinden beslenmiş olması ihtimalini düşündürmektedir zira kültür unsuru sinema sanatı çerçevesinde ehemmiyetle ele alınması gereken bir konudur. Dünyada sinema sanatının bugün geldiği noktayı değerlendirirken okuyucusuna bu anlamda iyi bir bakış açısı sunmaktadır. Kitabın bu konudaki en önemli katkısı şüphesiz ki bitişe gelindiğinde fotoğrafın tümünü görme şansı tanınmasıdır. Birçok teori kitabına alternatif bir duruş sergilediği savına dayanarak “Sinema Teorisine Giriş” sinema sanatına bütüncül yaklaşımı ile dikkat çekmektedir. Sinema sanatı ne sadece yönetmenlik kavramından, ne teknik, ne görüntü, ne de kuramsal beslemelerin ürünüdür. Temelinde bir bütündür ve kitap bunu okuyucusuna finalde sunmaktadır. Sinemanın çok kültürlülüğe zaafı, disiplinler arası çalışmalara yatkınlığı ve bu tür metinlere öykünme havası, gerçeklik olgusu, sinema dili, yönetmenin bakış estetiği, feminizm vb. toplumsal kuramların etkisi, psikanalitik bölünmeler gibi birçok kültürlerarası unsura sinemada yer verilmesine imkân tanımıştır. Kitabın üzerinde durduğu bir diğer konuda budur. Stam, sinema teorilerinin başlangıcını erken dönem sineması olarak işaret ettiği, araç ile başlayan görüntü oluşturmaya dayandırır. Sinema sanatını betimleyen isimlerin, sinema teori tarihindeki dönemleri öngörmesinin bir tesadüf olmadığını da ekler. Stam’ın aktarımına göre; “biyografi” ve “animatograf” hayatın kaydedilmesi, “vitaskop” ve “biyoskop” hayata bakışı, “kronofotoğraf” zamanın yazılmasını tarifler ve buradan Deleuze’un “zaman imge” kuramına bağlantı yapar. Sinemanın oluşundan beri “kayıt” kavramının kullanım şekilleri farklılık göstermiştir. Kimi zaman mecazi nitelikte, sinemanın anlamlandırılması ve gerçeklik kavramının tanımlanmasına yardımcı olarak kullanılmıştır. Sinemanın diğer sanatlarla yaklaşmasını önemseyen Stam, bu gelişime katkıda bulunan kavram ve kuramcıları da aynı önem sıralamasıyla karşılamıştır. “Harika adamlar ve kadınların muzaffer geçidi” olarak adlandırdığı kıymetli kuramcıların hem sinema sanatına katkıları hem de disiplinler arası kurdukları bağa dikkat çekmiştir. Örneğin Kant ne Munsterberg’in psikoloji-sinema ilişkisine ışık tutması, aynı bağlamda Lacancı psikanalizimin sinemanın iç dünyasını ve sinemadaki gerçeklik algısının bireylerce tanımlanmasına ışık tutmasına yer vermiştir. Bir başka ilginç örneklendirme İngilizcede “shooting” olarak adlandırılan çekim kelimesinin eş anlamlı olarak “atış yapmak” eylemini betimlemesi bir tesadüf değil, çekim yapmanın ciddiyetine dikkat çekmektir. Stam’ın konuya ilişkin örneklendirmeleri, sinema sanatının varoluşundan bu yana kavramlar ve içeriklerin, isimlerle özdeşleşen bir betimlemeye dikkat çekmek olabilir.

Stam, ana akım sinemanın gerçek sinema olarak algılanmasına mesafesini korumuş, yanı sıra üçüncü dünya sineması, Avrupa sineması ve bağımsız yapımlarda karşımıza çıkan

farklı formlara daha yakın durduğunu gizlememiştir. Kitap boyunca Stam'ın eseri parçalara ayırarak, teorinin zamansal ve hiyerarşik düzenini kırmasına şahit oluyoruz. Yazar'a göre sinema tarihi boyunca teknik ve düşünsel uygulamalar birbirlerini korumuş ve ilerlemelerine destek olmuştur. Bilhassa Eisenstein'ı bu konuya destekçi tutmuş, Eisenstein'ı, sinemanın her bir parçasına kusursuzca yaklaşan bir kuramcı olarak tanımlamış, Vertov'un insan bakış açısı ile sinema dili arasında kurduğu ilişkiyi bu konuya destek göstermiştir. Teorilerin praksisten beslendiği bu paralel örtüşme ile daha net açıklanmıştır. Eser, sinemanın teorilerini teknik gelişmeleri paralel tutarak aktarmaya çalışmış, bu yolla da teknik uygulamaların sinema tarihi boyunca oluşan yeni denemeler ve yeni akımlar açısından önemini göz önüne sermiştir. Ayrıca yazar, Rus Biçimcilerin kendilerinden sonra oluşan teorilere zemin hazırladıkları düşüncesinden yola çıkarak, Sovyet yönetmenlerin hem teorik hem uygulama çalışmalarına yer verirken, Rus Biçimcilerin sinema diline katkılarında da eserinde titizlikle yer verirken yer yer dil bağlantısına dönüşler yapmıştır. Sinema kendi dili olan büyülü bir dünyadır ancak temelde oluşum süreci, onu büyülü kılan yegâne unsurdur. Kitabın başlangıcından bitişine kadar, yazarın her daim bu düşüncesini satır aralarında yansıttığına şahit oluyoruz. Bu bağlamda bakıldığında kitabın çoksesliliği ve hiyerarşik olmayan akışı bu ihtiyaca cevap vermektedir. Yazar ek olarak sanata için teorilerin tek bir doğrudan birleşmeyeceği ancak bilimsel teorilerden nasıl beslendiğine de yer vermiştir. Sinemanın öncül tartışmaları sayılan Platon'ın mağara alegorisi teorisinden, janr ve gerçeklik algısı, estetik ve teknik özgüllükler gibi pek çok konu ustaca içeriğe serpiştirilmiştir. Genel olarak bakıldığında kitabın sinemanın estetik algısından kuramsal boyutuna, uygulama pratiklerinden ideolojik bütünlemelere bir bütün olarak var olma yapısına uygun bir çizgide yazıldığını söylemek yanlış olmaz. Sıkça Bakhtin, Bazin, Bergson, Deleuze'a yer veren kitap, sinema teorisine yön veren düşünsel ve uygulama metinlerinde varlığını hissettiren en önemli kuramcıları konu dışı bırakmamıştır. Kuramsal tartışmaların ışığında sinemanın yeni döneminde de sıkça tartışılacak olan auteur yönetmen, üçüncü dünya sineması, estetik arayışlar, feminist söylemler, metinlerarasılık, queer teori, teslimiyet modelleri, postkolonyalizm ve son dönemin var geçilmez tartışma konusu yeni medya uygulamalarında post sinema gibi konularla sinema sanatını tartışmaya açmıştır. Kitapta tartışmalar erken dönem sessiz sinema ile başlar ve günümüze uzanır. Geniş bir yelpazeye yayılmış olması sinema sanatını başlangıcından bugüne bütünsellik içinde değerlendirebilmemiz için de bir fırsat niteliği sunmaktadır. Yazar auteur kültüne ve auteur sinemasına yakın duruş sergilemektedir. Bu bağlamda başlıklarla da bunu desteklemektedir. Bu konudaki vurgusunu "auteur kültü sayesinde aura tekrar güçlendi" söylemiyle yapmaktadır. Sinemanın bütüncül yapısını görmemizi sağladığı için auteur kimliğine yer vermesi sinema sanatının gelişimi içerisinde önemli bir bağlaç görevi üstlenmiştir.

Kitabın genel profilinde kronolojik bir düzen izlememesi ilk bakışta dağınık okuma yapmaya yol açsa da, bölümler arası yapılan göndermelerle bu önyargının kırılması sağlanmıştır. Bazin' e ve Metz'e yapılan dönüşler sinema dilinin özgün yapısının anlaşılması ve sinemadaki gerçeklik algısının kavramsal olarak oturtulmasında etkin rol oynamaktadır. Eserin genelinde pek çok kuramcıya yer veren Stam, kavramsal ve kuramsal çerçevede de zengin bir okuma sunmaktadır. Kitabı kronolojik bir sırada takip etmek zor olsa da ayırdığı başlıklar altında anlamlandırmak son derece keyifli bir okuma sunmaktadır. Sözün özü,

sinema tarihinin ve sinemaya yön veren teorilerin bütüncül sunumu ile keyifli bir okuma sunan eser, kendi tanımıyla tam bir yol gösterici niteliğinde yazılmış, sinema alanında her an başınız sıkıştığında başvurabileceğiniz bir kılavuz.

Şiirsel Sinema: Andrey Tarkovski - John Gianvito

İnceleyen: Mehtap Özsoy

Şiirsel Sinema: : Andrey Tarkovski
Derleyen: John Gianvito
Kitabın Özgün Adı: Andrey Tarkovski-Interviews
Çeviren: Ebru Kılıç
Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009, 245 s.
ISBN: 9786051030364

Agora Kitaplığı tarafından 2009'da yayınlanan Şiirsel Sinema adlı kitap Tarkovski ile yapılan görüşmelerin, mülakatların olduğu derleme bir kitaptır. Şiirsel Sinema, İngilizceden dilimize Ebru Kılıç tarafından çevrilmiştir. Tarkovski'nin sinemaya dair görüşlerini içeren bu kitap, aynı zamanda hayata bakışını, din, sanat, siyaset gibi konulardan gündelik hayattaki insana dair görüşlerine kadar, bir kimlik olarak Tarkovski ile ilgili önemli bilgiler sunmaktadır.

Maneviyata büyük önem veren Rus yönetmen Tarkovski kendini giderek daha da Doğulu olarak tanımlamaktadır. Doğu felsefesine ilgi duyan Tarkovski Batı'yı akılcı ve pragmatik değerlendirirken Doğu'nun maneviyatının çok daha güçlü olduğunu söyler. Onun için maneviyat insanlığın tek umududur. Tarkovski'ye göre, modern insanın en büyük problemi maneviyat eksikliğidir. Tarkovski içinde bulunduğu dönemi daha önce insanlığın yaşadığı tüm deneyimlerden ve dönemlerden daha korkunç ve tehlikeli bulmaktadır. Çünkü ona göre insanlık hiçbir zaman bu kadar inançsız olmamıştır:

Ruhu köksüzleştirmek için elimizden geleni yapıyoruz. Bala üşüşen sinekler gibi maddiyata gömülüyoruz. Ve orada kendimizi rahat hissediyoruz. İlerleme bizi doğru yöne götürüyor mu? Enginizasyon'a kurban gidenlerin sayısı toplama kamplarına kurban gidenlerin sayısı ile karşılaştırıldığında Enginizasyon'un altın çağ olduğunu söyleyebiliriz. Zamanımızın en büyük saçmalığı manen daha düşük karakterde insanların birleştiklerinde insanlığın geri kalanına mutluluğu getirebileceğini düşünmek. (s.107)

İnançsızlık beraberinde umutsuzluğu da getirmekte böylelikle insan daha önce görülmemiş bir şekilde maddiyata ve maddi ilişkilerin egemen olduğu çıkar dünyasına gömülmektedir. Bu durum sanatı da etkilemekte ve sanat gündelik bir eğlence biçimine dönüşmektedir. Oysa Tarkovski'ye göre sanat ancak maneviyat duygusuyla ortaya çıkmaktadır. Sanat, ne öğüt vermeyi ne mantıksal olarak toplumsal gerçeği sunmayı görev edinmelidir. Bu anlamda bir sanat olarak sinema; sanatsal imgelerle mantıksal bir kavrayışın